

KUR'AN'IN ANLAŞILMASI VE YORUMLANMASINDA ÇOKANLAMLILIK SORUNU, ŞAHİN GÜVEN

The Problem of Polysemy in Understanding and Interpreting the Qur'an, Şahin Güven

Muhammed İkbal KOYUNCU

Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir
Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

*Res. Assist., Istanbul University Faculty of Theology Department of Foundations of Islamic
Sciences Department of Hermeneutics, Istanbul, Turkey*

m.ikbal_68@hotmail.com | <http://orcid.org/0000-0001-8285-1025>

i Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü / Article Type: Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi / Received: 24.10.2019

Kabul Tarihi / Accepted: 14.12.2019

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2019

” Atıf / Cite as: Koyuncu, Muhammed İkbal. “Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu, Şahin Güven”. *Mütefekkir* 6/12 (2019): 585-590. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.659201>.

© Telif / Copyright: Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Education, 68100, Aksaray, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

İntihal / Plagiarism: Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

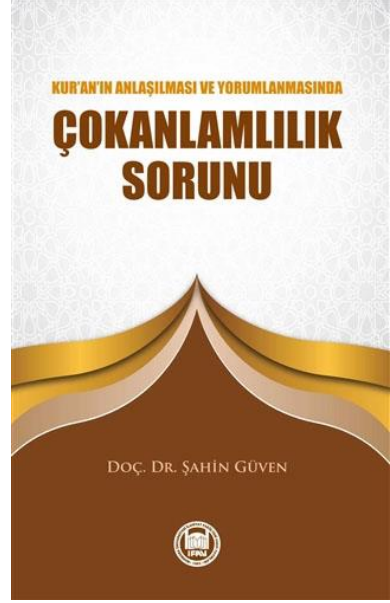
KUR'AN'IN ANLAŞILMASI VE YORUMLANMASINDA ÇOKANLAMLILIK SORUNU, ŞAHİN GÜVEN*

Değerlendirmesini yaptığımız eser, yazarın temelde “çokanlamlılık” kavramının anlam alanlarının belirlenerek yeni bir metot denemesini önerdiği, tefsir ilmi içerisinde kullanılan çokanlamlılığın irdelendiği doktora tezidir.

Eser içerisinde konular, iki ana bölüm ve uzunca bir genel değerlendirmenin yapıldığı sonuç kısmından oluşmaktadır.

Birinci Bölümde; “Dil Anlam ve Çokanlamlılık” (s. 32-163) başlığı altında yazar; dil olgusu, anlam ve anlam çeşitleri, çokanlamlılık gibi başlıklar altında konuya giriş sadedinde genel bilgiler vermektedir. Zikrettiği bilgilerin asıl meselelerin önüne geçmemesi için okuyucuyu sıkıkmamaya özen gösterdiğini açıkça ifade eden yazar, konunun anlaşılması için tefsirin büyük ölçüde dilden oluştuğu varsayımıyla temel taşları yerine oturtmaya çalışmaktadır.

İkinci Bölümde ise “Kur'an'da Çokanlamlılık Olgusu ve Çokanlamlı Kelimelerin Anlamlarının Tayininde Bağlamın Rolü” (s. 173-373) başlığı altında yazar, çalışmasını ele alma sebebi olarak baştan sona üzerinde durmaya çalıştığı “vücûh ve nezâir” kavramlarının modern dünyada yapılan yanlış tanım örneklemeleri üzerinde durmak suretiyle; bağlam çeşitleri ve Kur'an'da bulunan çokanlamlı bazı kelimelerin anlaşılmasına dair çözümlenmeler yapmaktadır. Yapılan tanımlamaların ilk dönemlerde nasıl anlaşıldığı, bu tanımları nasıl anlamak gerektiği ve objektif bir ortamda ele alınabilmesi için hicri beşinci asra kadar kaleme alınmış çokanlamlılığa dair eserlerin tetkik edilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu nedenle eser, genel bir değerlendirmeye ifade edecek olursak “Kur'an'da Çokanlamlılığın Anlaşılması” adı altında inceleyebileceğimiz literatürün bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.



* Güven, Şahin. *Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*. 2. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (İFAV) Yayınları, 2017.

Konunun daha iyi anlaşılması ve modern dünya insanına hitap etmesi bakımından çokanlamlılık konusunu modern dilbilim ve anlam bilimi bağlamında ele alınacağını belirtmesine rağmen (s. 24) yazar, gerek başlıkta gerekse alt başlıklarda ısrarla modern anlayıştan kaçındığı hissini vermektedir. Tüm çağdaş değerlendirmelerin ve fıkıh usûlünde lafzı müşterek olarak ele alınan çokanlamlılık vurgusunun tefsirde ilk dönemlerde umûmun aksine farklı olarak anlaşıldığı iddiası yazarın bu tavrı için haklı bir neden olarak gösterilebilir. Bunun yanında genel olarak “eşadlılık ve zıtanlamlılık” kavramları gibi çokanlamlı olarak kullanılan kelimelerin vücûh/nezâir anlamında da kullanılması konunun çerçevesinin çizilmesi için tercih edilmiş gözükmektedir. “Çokanlamlı” kavramının tanımına dair düşüncelerini sunarken yazar, modern dünyada bu kavramın yerine kullanılan farklı kelime ve anlamlandırmaların çokanlamlılığın sınırlarını değiştirebileceğini, anlam daralması yahut anlam genişlemesine sebep olabileceğini ileri sürmektedir. (s. 189)

Yazar, eserin daha ilk kısmında çağdaş dünyada Kur'an'ı anlamada temel sorununun nedeni olarak her dilin kendine özgü bir tarafının olmasını, tâbi olduğu ve mensubu bulunduğu dil ailesinin genel kurallarına uyma zorunluluğunu gösterir (s. 31-62). Burada ilk dönemlerden itibaren dilin mahiyetine dair yapılan tanımlara, İlâhî veya beşerî kaynaklı olduğu iddiası taşıyan kadim dil bilginlerine ve mezheplere yer verdiği görülen yazarın; dilin sınırları ve duruma göre kendi düzeni dışında düzen tanımayan, alternatifi bulunmayan bir araç olduğunu, belirli öğelere sahip çok yönlü bir işaret sisteminden oluşması hasebiyle aynı kelimeye farklı anlamların verilebileceğinin gayet tabîi olduğu kanaatinde olduğu görülür. Dile verilen ehemmiyetten dolayı insanın özünde bulunan aynı kelime ya da cümleden teşbih, tenzih yahut sembolik mana çıkartması örnekleri üzerinden konuyu anlaşılır kılmaya çalışan yazar, müfessirlerin dili tanımlama hususunda büyük ölçüde kelimcilerden etkilendiğini söylemektedir. Bu bölümde yazarın, genel olarak dildeki özel olarak da Kur'an ifadelerindeki çokanlamlılık olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için bir alt yapı oluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Yazar eserin “Anlam ve Anlam Çeşitleri” (s. 62-81) başlıklı kısmında, dile dair anlama sorununun sözün ne dediği ile ne demek istediğinin önem ölçüsünün tam kavranamamasından kaynaklandığını belirtmektedir. Zira yazara göre günlük dil ile din dili arasındaki fark net olmadığından bir sözün ilk bakışta hakikat mi mecaz mı ifade ettiği, temel anlam olarak mı yoksa yan anlam olarak mı kullanıldığının anlaşılması için öncelikle dönemine, söyleniş zamanına ve sözün gayesine bakılmalıdır.

Eserin nirengini oluşturan kısım olarak karşımıza çıkan “Çokanlamlılık” (s. 87-169) bölümünde yazar, Kur'an'daki anlaşılma sorunlarının aslında kavram tanımlamalarından kaynaklandığı tespitiyle “çokanlamlılık”

kelimesi yerine kullanılan vücut ve nezâir, lafz-ı müşterek, eşadlılık ve zıtanamlılık kavramlarının Kur'an içerisinde neye karşılık geldiğini klasik kitaplardan örnekler vererek netleştirme uğraşındadır. Yazarın yaptığı tanımlardan yola çıkarak çokanlamlılıkla ilgili vardığı netice; belirli bir dil çevresinde bir kelime birden fazla anlama eşit derecede delâlet ediyorsa bu durumda çokanlamlılığın varlığından söz etmek mümkündür (s. 112). Dilin kullanımında bir sözcüğün eşit derecede hem hakiki hem de mecâzî anlama delaletinin mümkün olabileceği savından yola çıkan yazar çokanlamlılıkta önemli olanın hakiki anlam ile mecâzî anlamın karıştırılacak derecede yaygınlık kazanmış olması gerektiğini belirtir. (s. 123) Çokanlamlılığı oluşturan etkenleri ayrıntılı bir şekilde incelemiş olan müellif, bunların başında dilbilimcilerin farklı bakış açıları ve çokanlamlılığa getirdikleri farklı tanımların olabileceğini belirterek dillerin kendine özgü yapılarının da buna kapı araladığını vurgulamıştır. Ayrıca kelimenin istilâhî kullanımındaki farklılık, kelimelerin sessel gelişim esnasındaki kip ortaklıkları, başka dillerden kelime aktarımı, lehçelerin ortak kullanımları yazarın tespit ettiği çokanlamlılığa sebep olan diğer unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

“Kur'an'da Çokanlamlılık Olgusu ve Çokanlamlı Kelimelerin Anlamlarının Tayininde Bağlamın Rolü” (s. 173-327) başlıklı kısımda yazar modern dil kitaplarında “vücut ve nezâir” tanımlarının klasik dil kitaplarından farklı anlamlarda kullanıldığı tespitini yapmaktadır. Zira müellifin ifadesine göre “vücut”, bir kelimenin birden fazla anlamda kullanılmasına denilirken; “nezâir” bu anlamlardan birisinin Kur'an'da birden fazla kullanılması, diğer bir ifadeyle tekrar etmesi anlamına gelmektedir. Kur'an'da çokanlamlı kelimelerin varlığının Kur'an'ı anlama açısından bir sorun teşkil edip etmeyeceği sorusuna cevaplar aradığı gözlemlenen yazarın netice itibariyle zâhirî, lafzî ifadelerle takılıp teşbih, mecaz yahut temsil ihtimalleri göz ardı edildiğinde İlâhî kelâmın ruhuna aykırı hareket edileceğini ifade ettiği görülmektedir (s. 188).

Bu bölümde yazarın ortaya koyma gayreti içerisinde olduğu en önemli hususlardan birisi de hicri 5. asrın sonlarına kadar yazılmış vücut ve nezâire dair Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) el-Vücûh ve'n-Nezâir'i, Yahya b. Sellâm'ın (ö. 200/815) Kitâbu't-Tesârif'i, Hâkim et-Tirmizi'nin (ö. 285-6/898) Tahsîlü Nezâiri'l-Kur'ân'ı, Ebû Abdullah ed-Dâmiğâni'nin (ö. 478/1085) el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim'i ile İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) Nüzhetü'l-Â'yuni'n-Nevâzir fi İlmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir isimli eserlerinin detaylıca tanıtımını yapmak, aralarındaki benzerlikleri ve birbirlerinden ayrıldıkları noktaları tespit etmek olmuştur. (s. 205-228)

Çokanlamlı kelimeleri delâletleri yönünden inceleyen yazar konu-

nun önemini ifade etmek için umum ve husus ifade eden kelimelerin mezheplerin oluşmasına sağladıkları katkıları örnekleriyle ele almıştır. Kur' ve nikâh gibi kelimelerin ifade ettikleri manalar üzerinde detaylıca duran yazar netice olarak bir ifade içerisinde çokanlamlı kelimelerin ancak tek bir anlama delâlet etmesi için konulduklarını; dolayısıyla kastedilen o anlamı -metin içi ve metin dışı bağlamlar yoluyla tespit edip bunlar sayesinde- bulabilme imkân ve ihtimalinin bulunduğunu söylemenin mümkün olduğu kanaatini taşımaktadır. (s. 243) Yaşanılan zamanda artık hitabî bir dil olmadan çıkmış donuk metin haline bürünmüş bir metnin sahih olarak anlaşılması için çokanlamlılık ifade eden kelimenin tespit ve tayininde özellikle bağlamın önemine vurgu yapan yazar metin içi/metin dışı unsurlara dikkat çekmektedir. Çokanlamlı kelimelerin tek bir kullanımında bütün anlamlarına delâlet ettiğini söylemenin teorik olarak bir sorun oluşturmadığı varsayılsa da uygulama gündeme geldiğinde, bir başka ifade ile günlük hayatta karşılaşılan bir sorunun çözümü istendiğinde gerçek bir sorunla karşı karşıya kalınmış olur. Buna göre yazar, kimilerinin metin içerisinde çokanlamlılığın bulunmasının imkânsız gördüğünü; kimilerinin ise dizelerin bu şekilde zenginleştirildiği kanaati taşıdığını zikrederek sınırlı kelimelerle sınırsız varlık alanını dile getirme fırsat ve imkânının sağlandığı kanaati taşımaktadır.

Böyle bir çalışma, kaynakları ve üslûbu açısından birkaç yönden eksik görünmektedir. Bu bağlamda ifade edilecek olursa eser, Türkçe ve Arapça yönünden zengin ve derin bir kaynakçaya sahip olmasına rağmen -en azından giriş kısmındaki dil ve anlam bölümlerinde- İngilizce gibi bilim dillerinde yazılmış ana kaynaklardan istifade edilmediği izlenimi uyandırmaktadır. Fıkıh usûlü ile ilgisi bulunan umûm, husus gibi meseleler kısmında ise yazarın iddiası olduğu üzere ilk dönem kaynaklara inilmemesi eksiklik olarak göze çarpan bir diğer bahistir. Yazarın eserde kullandığı dil, baştan sona akademik ve akıcı olmasına rağmen, meselelerin çokluğu ve giriftliği sebebiyle okuyucu yelpazesini daraltma riski taşımaktadır. Daha sonraki kitabın baskılarında yahut yazarın konuyla ilgili çalışmalarında eksiklik olarak görülen mezkûr meseleler, göz önünde bulundurulduğu takdirde eksiklikler ortadan kalkmış olacaktır.

Eser, Kur'ân'ın anlaşılması ve yorumlanması esnasında bir sorun olarak karşımıza çıkan çokanlamlılığı ve bu kavrama karşılık gelen kavram tanımlamalarını, hicrî 5. asrın sonuna kadar ilgili alanda kaleme alınmış belli başlı eserlerin mukayeseli olarak tanıtımını yaparak büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Genelde dil ile ilgili olan özelde ise temel İslam bilimlerinin "tefsir" kısmıyla ilgisi bulunan bir meseleyi etraflıca ele alması ve çokanlamlılığa dair eksik zincir halkalarından birini tamamlaması sebebiyle çalışma, büyük bir uğraşın ürünü olduğu ilk bakışta göze çarpmaktadır. Ayrıca hangi mesele olursa olsun, üzerinde söz söylenen bir

konunun dünü ve bugünü mukayeseli incelenmeden sağlıklı sonuçlara varılamayacağını, yazarın eserde ortaya koyma uğraşı gelecek kuşaklar için iyi bir örnek olmuştur. İnsanoğlunun yaşadığı çevre, zaman, toplum ve bilgi birikimi göz önüne alınmadan üzerinde konuşulan meselelerin kısır kalacağına dikkat çekmesi eserin bir diğer takdir vesilesi olmaktadır. Dolayısıyla çokanlamlılıkla ilgili bundan sonra yapılacak her çalışma sahibi ister istemez eseri görmezden gelemeyecek esere bigâne kalamayacaktır.